

Kakofoni: Denetim Gürültüsünü Açığa Çıkarmak¹

Cacophony: Revealing The Noise of Control

Ebru YETİŞKİN²

Öz

Bu makalede algoritmik yönetim zihniyetinde hata ve arıza olarak tanımlanan gürültünün bir siyasi-ekonomik denetim aracı olarak nasıl kullanıldığı tartışılmaktadır. Üretim ve mübadele ilişkilerinde karar verme ve yargıda bulunma süreçlerini etkileyerek demokratik katılımı kısıtlayan gürültü, bu makalede yalnızca bir sorun olarak görülmeyecek, epistemik bir sorgulama aracı olarak temellük edilecektir. “Kakofoni” olarak kavramsallaştırılan bu epistemik sorgulama aracı, teknolojik-bilimsel bilgi/iktidarın örtük bir şekilde tahakküm ilişkilerini bugün nasıl kurduğunu irdelemeyi amaçlamaktadır. *Kakofoni* (2013) ve *Bilinmeyen Kod* (2014) sergileriyle yürüttüğüm küratöryal araştırma b(ağ)larıyla geliştirilen makalede bir sonik savaş silahı olarak gürültünün epistemik asimetri, karakutulaştırma, aptallık, bitkinlik tasarımı ve s/aklama gibi farklı denetim taktikleriyle nasıl kullanıldığı güncel örneklerle tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gürültü, Kakofoni, Veri, B(ağ), S/aklama, Denetim.

Abstract

This article discusses how the algorithmic governmentality affects social change as a political-economic control instrument, defined as noise, error and failure. Noise that restricts democratic participation by interfering with the decision-making and judicial processes will be regarded as an epistemic inquiry instrument rather than merely as a problem in this article. This epistemic inquiry instrument, conceptualized as “cacophony”, aims at exploring how techno-scientific knowledge and power implicitly establishes relations of domination. Each part in the article reveals how noise, as a sonic warfare weapon, operates the tactics of control such as epistemic asymmetry, black boxing, stupidity, obsolescence design, and rationalization.

Keywords: Noise, Cacophony, Data, Nettetachment, Obfuscation, Control.

Kakofoni: Denetim Gürültüsünü Açığa Çıkarmak

Bugün hükümetler ve şirketlerin giderek daha entegre bir şekilde işbirliği yapmasıyla yayılan gözetimin, denetimin ve veri madenciliğinin algoritmalarla işlediği bir yönetim zihniyeti bulunmaktadır. Küresel b(ağ)ların üretim ve mübadele ilişkileriyle düzenlenen ve yönetilen toplumsal etkileşim ilişkileri algoritmaların hatasız bir şekilde işlemesine bağlı durmaktadır. Jean-François Lyotard’ın (1984) *Postmodern Durum* adlı kitabında “maksimum performans mantığı” olarak ifade ettiği temel prensiple uyuşan algoritmik yönetim zihniyeti, risksiz ve öngörülebilir bir dünya kurma hayaliyle işleyen totaliter bir ideolojiyle birlikte değerlendirilmelidir.³ Veri odaklı bu

¹ Makale başvuru tarihi: 16.12.2017, makale kabul tarihi: 19.02.2018.

² Doç. Dr. Ebru Yetişkin, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ayazağa Kampüsü Maslak 34469 İstanbul, Türkiye, ebru.yetiskin@gmail.com

³ 1990’ların sonundan beri “ağ siyaseti” olarak tartışılan bu yönelim son zamanlarda algoritmik yönetim zihniyeti, platform kapitalizmi ve post-denetim toplumlara olarak ifade edilmektedir.

denetim ideolojisini benimseyenlerin birbiriyle rekabet ederken geliştirdiği işbirliği sayesinde karar verme, yargıda bulunma, sorgulama ve tahayyül edebilme olanakları denetim altına alınmakta ve yönetilmektedir. Teknolojinin yalnızca aygıtlardan ibaret olmadığı ve aynı zamanda bir örgütlenme yolu olduğu düşünüldüğünde, teknoloji kullanımıyla düşünme, tahayyül etme ve eyleme yollarının nasıl etkilenebildiği daha iyi kavranabilir.

Algoritmaların kullanımının yayılmasına bağlı olarak maksimum performans mantığı ve sorunsuzluk talebi, hata ve arıza oluşların (*becomings*) artmasıyla birlikte bu ideolojinin çelişkinin açığa çıkarmaktadır. Ancak bizzat bu çelişkinin norm hâline gelmesi sayesinde hata, arıza ve sorunlar da içselleştirilerek kanıksanabilmekte, günümüz kapitalizmi gürültü olarak değerlendirilebilecek bu hata, arıza ve sorunlarla birlikte kendini yeniden üretmektedir. Üstelik çok merkezli bilgi/iktidarın (Foucault, 2003) hakim olduğu günümüzde artık denetim altında olmak bir sorun olarak bile görülmeyebilmektedir.⁴ Denetim gücüne sahip olan(lar), etik ilkeleri ihlal etse dahi, bir yığın oluşturduğu için yeterince sorgulanmamakta ve yerinden edilmemektedir. Oysa bugün algoritmik yönetim zihniyetine dair sorun etik olmasının yanı sıra epistemolojiktir; yani bilgi/iktidar üretimiyle ilgilidir. Bu süreç içinde ortaya çıkan her türlü şiddet ve ihlal, bu ideolojinin yeniden üretilmesine aracılık eden biri olmasa diğeri tarafından, bir şekilde gerekçelendirilerek rasyonalize edilmekte ve tanınmaktadır. Bu yolla meşrulaştırılan bilgi/iktidardan giderek daha çok kullanıcı yararlanmak istemekte, emek ve işbölümü süreçleri de şiddetin ve ihlalin normalleştirildiği denetim altına daha yoğun bir şekilde girmektedir.

O halde acaba hata ve arıza olarak kavranan gürültünün algoritmik yönetim zihniyeti içindeki işlevi nedir? Gürültünün analog yönetim zihniyetindeki tanımına bakıldığında günümüz açısından son derece kısıtlı bir kapsam karşımıza çıkmaktadır. Gürültü, en dar anlamıyla, bir gönderenden çıkan iletiyle alıcıya ulaşan ileti arasındaki fark yaratan unsurların tümü olarak tanımlanmaktadır. Claude Shannon ve Warren Weaver'a (1949) göre gürültü, iletişimin sağlıklı yapılabildiğine direkt etkisi olan, mesajın alıcıya iletiminde eksiklik yaratmasından dolayı istenmeyen bir sinyal olarak tanımlanmıştır. Örneğin, internet hattındaki bir kopma, bağlantı kurulamamasına ya da etkileşim sürecinin kesilmesine neden olduğunda mesajın hedefe ulaşmaması ya da eksik ulaşmaması gürültü oluşturmaktadır. Oysa bu teknik bakış açısı, Tiziana Terranova (2004) ve Mark Nunes (2015) gibi güncel medya kuramcıları tarafından söylemsellik oluşumunu ve enformasyon iletişimi ve paylaşımındaki karmaşıklığı yok saymasından dolayı eleştirilmiştir. Sesbilimi açısından değerlendirilecek olduğunda ise gürültünün tutarsızlık, bozma, karmaşıklaştırma gibi nitelikleri ortaya çıkmaktadır.

“[Gürültü] sesbilimde periyodik olmayan frekanslardan oluşan ses birimlerinin oluşturduğu tayfı tanımlamaktadır. Sibernetik ve telekomünikasyonda uzayın ya da iletim hattının herhangi bir noktasında istenilen bir simgeye karşın, çeşitli nitelik ve biçimdeki tutarsız olma eğilimi yüksek, bozucu etkilerin tümünü tanımlamaktadır. Bir de beyaz gürültü tanımı vardır. Beyaz gürültü, tüm tonları eşit şiddette bileşen olarak içeren karmaşık sesi tanımlamaktadır. Burada ton frekansa karşılık gelmektedir. Beyaz gürültü tayfı enerji yoğunluğu değişmeyen bir frekanstan bağımsız gürültüdür. Pembe gürültü tayfı enerji yoğunluğu değişmeyen bir frekanstan bağımsız gürültüdür. Enerji tayfı düzgün olmayan gürültü ise genel olarak renkli gürültü olarak tanımlanmaktadır.” (Güler ve Çobanoğlu, 1994: 11)

⁴ Nitekim Foucault'ya göre iktidar bilgiye, bilgi de iktidara sürekli eklenir, iktidar ilişkisi sürekli bilgi üretir ve üretilen bilgi de sürekli iktidar etkilerine yol açar. İktidardan kendisi yeni bilgi nesnelere yaratır ve yeni bilgi cisimleri biriktirir (Çelebi, 2003: 512).

Gürültünün iletişim ve etkileşim süreçlerinde tasarlanabilen bir aracı olduğunu göz önünde bulundurulduğunda siyasi-ekonomik denetim işlevi daha da belirginleşmektedir. Gürültü iletişim süreçlerinde ortaya çıkan bir engel ve kurtulması gereken bir sorun değil, günümüzde dijital kültürle birlikte yayılan tahakküm b(ağ)larının nasıl işlediğini, bu b(ağ)ların başarısızlıklarını ve açıklarını ortaya çıkarma işlevi gören epistemik bir sorgulama aracı olarak da tanımlanabilir. Bu yüzden gürültü ile ilgili çalışmalar toplumsal değişimin denetimi ile yönelimlerini birarada inceleyebilmek bakımından dikkate alınmaya değerdir.

Bu makalede algoritmalarla işleyen günümüz yönetim zihniyetinde gürültünün günümüzde toplumsal bir denetim ve gözetim aracı olarak nasıl tasarlandığı ve işlediği kavranmaya çalışılacaktır. Ancak etkileşim kurabilme ve kavrama olanaklarına erişimi kısıtlayan bir unsur olarak kavranan gürültü, bu çalışmada bir sorun olarak görülmeyecek; epistemik bir sorgulama aracı olarak kullanılacaktır. *Kakofoni* olarak kavramsallaştırılan bu sorgulama, bir tekno-bilimsel ideolojinin mikro saniyeler içinde gerçekleşen çoklu değişimlerle nasıl çalıştığını ve onun s/aıklanan operasyonlarını açığa çıkarma gücüne sahip durmaktadır.

Antik Yunanca'da *κακος* (*kakos*, yani kötü) ve *φωνη* (*phone*, yani ses) sözcüklerinin birleşimiyle oluşan *kakofoni*, kötü olarak tanımlanan, uyumsuz ve yönetilmez seslerden oluşmaktadır. Toplumsal dönüşümün nasıl gerçekleştiğini açığa çıkaran bir müdahale yolu olarak kakofoni bu durumda gürültüye karşı değil, gürültü ile birlikte ve gürültü sayesinde ortaya çıkmaktadır. Bilgi/iktidarın tahakkümcü denetimi için "kötü" olarak nitelendirilebilecek her türlü unsur, bu durumda kakofonik sayılabilmektedir. Ya da akademik yazım formatına tam olarak uymayan ancak toplumsal denetimin günümüzde nasıl sağlandığını ifşa etmeye yönelik, parçalı ve dağınık yapıdaki bu çalışma da kakofoni olarak tanımlanabilir. Ancak tekno-bilimsel ve sanatsal bir müdahale olarak kakofoni, *hack*'lemenin, *troll*'ün, *glitch*'in, arızanın, yayın bozmanın ve hatanın başkalkılar yaratma potansiyelini etkinleştirmekle ilgilidir. Nitekim kakofoni, bu hata veren, arızalı, sorunlu ve yönetilmez hallerin içindeki uyumsuz özgünlüğü açığa çıkarmaya aracılık etmektedir. Bu nedenle gürültünün işlevselleştirilmesiyle tahakküm ilişkilerinin güçlenerek yeniden üretilmesini sağlayan günümüzde kakofoni, uyumsuz ve yönetilmez sayılanla başka yakınlıklar kurma yollarını keşfetmeye yönelmektedir.

Bu bağlamda makale, gürültünün hakim kavrayışlarından yola çıkarak öncelikle tekno-bilimsel bilgi/iktidarın örtük bir şekilde tahakküm ilişkilerini nasıl kurduğunu irdelemektedir. Sesin bir savaş silahı olarak nasıl kullanıldığına değinildikten sonra gürültünün bir siyasi-ekonomik s/aıklama aracı olarak nasıl çalıştığı güncel gelişmeler bağlamında tartışılmaktadır. Daha sonra aptallık ve bitkinlik tasarımının nasıl yapıldığına odaklanarak gürültü kirliliğinin denetim sağlayan yönleri açılacaktır. Ampirik bir saha çalışmasından çok kaynak tarama, katılımcı gözlem ve belge çözümleme gibi niteliksel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada, kürasyonunu üstlendiğim *Kakofoni* (2013) ve *Bilinmeyen Kod* (2014) başlıklı sergiler kapsamında yürüttüğüm çalışmalarla da b(ağ) kurulmaktadır.

Sonik Savaş ve Gürültü Silahları

Bugün yaşadığımız algoritmik yönetim zihniyeti içinde gürültü, tahakküm eden bilgi/iktidarın varlığı ile otoritesini sürdürmek üzere tasarlanmakta ve kullanılmaktadır. Veriye dayalı bu tasarımın nasıl yapıldığını ve kullanıldığını sorgulayabilmek için öncelikle gürültünün ses ile ilişkisinden yola çıkılabilir. Gürültünün bugün sömürü ve tahakküm aracı olarak tasarlanması, en açık şekilde ifade etmek gerekirse, bir savaş hâlidir. Steve Goodman'ın *Sonik Savaş: Ses, Duygulanım ve Korku Ekolojisi* (2012) adlı kitabında gündeme getirdiği bu savaş hâli, frekansların ritmik şiddeti ve bu şiddet yoluyla fizyolojik ve psikolojik davranışların denetim altına alınmasıyla

gerçekleşmektedir. Bir başka deyişle, tekrar koşuluyla gerçekleşen titreşim frekanslarının alçak ve yüksek dozlu kullanımı zihinsel, bedensel ve duygusal davranışların ortaya çıkma yollarını doğrudan etkilemektedir. Bu, bilindiği üzere, yeni bir mesele değildir. II. Dünya Savaşı'ndan beri ses dalgalarıyla şok etme, dehşete düşürme, korkutma, kaygılandırma, merakla ve korkuyla karışık (birine/bir şeye) saygı duyulmasını sağlama ve uyumlaştırma operasyonları gerçekleştirilmektedir. Günümüzde sonik savaş, veri operasyonlarıyla daha karmaşık ve birbirleriyle entegre olmuş bir şekilde gerçekleşmektedir. Bir verinin ya da verilerin düzenlenmesiyle üretilen enformasyonun birçok yerde karşımıza çıkarak benzer şekilde tekrar eden ritmi bir tür şiddet yaratmaktadır. Bu şiddet yoluyla fizyolojik ve psikolojik davranışlar gözlenebilmekte, ölçülebilmekte, denetim altına alınarak yönlendirilebilmektedir. Usama Bin Laden'in ses kayıtları, IŞİD videoları, Anonymous'un ses bildirimleri, Telekulak skandalları, 17-25 Aralık tapeleri, süpermarketlerde kullanılan yönelimli (*directional*) hoparlörler, mitinglerde polis tarafından kullanılan çok alçak frekanslı uzaklaştırıcılar ve 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nde kullanılan ses bombaları siyasi-ekonomik bilgi/iktidarın denetim sağlayan sonik savaş operasyonları olarak örnek verilebilir.

Kitle oluşturmak ve kitleyi denetim altında tutarak yönetebilmek için gürültünün fizyolojik ve psikolojik uyuşturucu etkisi yapması, askeri teknolojilerle uyumlu bir şekilde çalışan eğlence teknolojilerinde ve medya fasadlarına dönüşmüş kentsel mekanlarda da karşımıza çıkmaktadır. Bugün her birimiz birer aktaran, ileten ve nakleden olarak medyalaştırılmış durumda olduğumuz için megalopol hayatı gibi, çok yüksek frekanslı ve çok kanallı ortamların içindeki medyalar ile üretilen trafik gibi gürültülerin mekanik tekrarı sayesinde nöronlar uyuşturulmakta, otomatize olmaktadır. Tekrar tekrar maruz kalınan gürültüye aşına olunmakta, duyma ve duyumsama eylemi zayıflamakta, böylelikle ilk başta tuhaf, yabancı ya da karşı olunan unsur gürültünün tekrar frekansı sayesinde öğrenilmektedir. Bu narkosonik müdahaleler sayesinde denetime karşı direnç kırılmakta ve direniş gösterilen unsura aşına olunması sağlanarak (bağımlılık da yaratabilen) uyum, öğrenme ve tabiiyet sağlanabilmektedir.

Sonik savaş hâlinde bir korku atmosferi yaratarak sivil halkın moralini zayıflatmak ve bilhas-sa kararsızlar ile muhaliflerin denetim altına girmesini sağlamak üzere kullanılan gürültü, taktiksel bir silah sayılmaktadır. O hâlde acaba bir karşı-taktik değil de, taktikle birlikte ve taktiksel olandan öğrenmek koşuluyla *parataktiksel* müdahaleler kakofoni olarak nasıl üretilebilecektir? Gürültü geçmişe, bugüne ve geleceğe dair tahayyül olanaklarının sınırlandırılmasını, yargıda bulunma yetisinin yıpratılmasını, sorgulama olanaklarının köreltilmesini ve karar verme olasılıklarının yok edilmesini sağlamaktadır. Bu durum güvenlik ihtiyacını tetiklemektedir. Gürültü sayesinde üretilen bu güvenlik arayışı ise itibarını, geçerliliğini ve güvenilirliğini yitirmiş devlet, ordu, aile, din, siyaset, ekonomi, eğitim gibi modern kurumlara yönelimin yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Bu durumda zayıflayan ve yok edilen, kendi kendine örgütlenebilen ve tahakkümcü bilgi/iktidarı ters yüz etmeye yönelen işbirliği b(ağ)ları ve bu b(ağ)ların denetim altında olmayan, paylaşımına açık kodlarıdır (yasalarıdır). Modern kurumların var olmasını sağlayan ve otoritesini güçlendiren değerlerin üretimini ve mübadele edilmesini de denetim altına alan (ücretsiz) emek süreçleriyle kalabalıklar (ki bu veri kalabalığı da olabilir) tahakkümcü bilgi/iktidara uyum göstermekte ve ona tabi edilmektedir. Gürültü, bu hâliyle, kolektif ruh hâllerini, zihinsel eylemleri ve davranışları düzenleyen bir regülasyon ve manipülasyon aracına dönüşmektedir.

Bu durumda Goodman'a göre "Sonik savaş, afektif tonlamanın üretimi, iletimi ve mutasyonu ile ilgilidir" çünkü afektif tonlama modülasyonu kamufle etme, yanıltma ve s/aıklama gibi gizleme (*dissimülasyon*) teknikleriyle birlikte açığa çıkmaktadır (2012: xv). Örneğin 20 Hz altındaki infrasonik dalgalar vücudumuzu ya da kentsel mekanları geçerken bile gücünü muhafaza edebilir. 7 Hz frekansları ise beyindeki Teta dalgalarına erişmektedir. Araştırmalar Teta seviyesindeki beyin dalgalarının erişkinlerde hayal kurabilme ve yaratıcılıkla ilgili olduğunu göstermektedir.

Yani çok alçak frekanslı sonik müdahaleler yoluyla korku, kaygı ve öfke gibi bastırılmış duyguların açığa çıkarılmasını sağlayan koşullar tasarlanabilmekte, başka bir dünya hayal edebilme potansiyeli yönetilebilmektedir.

Narsisistik kültürün seferber edilmesiyle iç içe geçen gürültü, bastırılmış duyguların tetiklenmesi sayesinde dış dünyaya kaymış olan dikkatin ve algının kanalize edilerek içe (Ben/Biz) odaklanmaya dönüştürülmesine de neden olmaktadır. Böylelikle bütünsel farkındalık gibi Teta beyin dalgalarının etkilediği varoluşsal sorulara erişilmekte, kalabalıklar ontolojik var oluş ya da yok oluş sorunlarıyla meşgul edilebilmektedir. Seküler ve dinsel cemaatlere ilginin artışı, kişisel gelişime yönelimin yoğunlaşması, linç kültürünün canlanması, dogmaların ve basmakalıp önyargıların ırkçılık gibi doktrinlerle birlikte yükselişi bu emek süreçlerine dâhil edilerek meşgul edilen kalabalıkların inanma krizine ve modern kurumları var eden değerlere güvenilir ortamlarda sahip olma arzusuna dayanmaktadır. Korku, kaygı ve tekinsizliğin çok kanallı üretimi, tahakkümcü denetimin işleyişini kolaylaştırmaktadır. Örneğin 500-5000 Hz arasındaki çok yüksek frekansla verilen siren sesleriyle 4-5 km'ye yayılan ses sistemleriyle panik tetiklenebilmekte ve irade dışı tepkiler kontrol edilebilmektedir. “Ülke elden gidiyor” ya da “Kadınların şunu yapması gerekir” gibi tekrar frekansı çok yüksek söylemlerin çok kanallı üretimi de denetimden kaçabilecek tepkilerin yönetilebilmesine ve denetim altına alınmasına yol açmaktadır. Nitekim belirli normların ve değerlerin üretimi ve mübadelesi sayesinde tahakkümcü bilgi/iktidarın yeniden üretimini sağlayacak değer ve inanç kalıpları geliştirilmekte, davranış biçimleri etkilenebilmekte ve bu noktada belki de en önemlisi hurafe, boş kanı, batıl inanç, komplo teorisi ve polemik çokluğuna dayalı kurgusal figürlerin (*hyperstitional figures*) ya da varlıkların kendilerini gerçekleştirmeleri sağlanabilmektedir. Ontolojiye kayma sayesinde epistemolojik sorgulamadan kaçmayı taktiksel bir şekilde ters yüz eden Donna Haraway ve Rosa Menkman gibi tekno-feministler, bu kurgusal figürlerin ve bilinmeyenin üretimini eleştirel bir perspektifle tartışmıştır.

“Gürültü artifaktinin kaynağı (henüz) bilinmiyorsa, gürültü kafa karıştırıcı olur. Dijital alanda bu tür gürültüye genellikle "*glitch*" denir. Beklenmedik bir olay, istenmeyen sonuç ya da bir sistemdeki kırılma ya da bozulma olan *glitch* tekil olarak kodlanamaz; bu da onun kavramsal gücü ve medya teorisine dinamik katkısıdır. Enformasyonel (veya teknolojik) bir perspektiften bakıldığında, *glitch* teknolojik sistem içindeki protokollenmiş veri akışlarından birinden kopma olarak düşünülür. [P]rosedürel bir akış koşturduğunda, *glitch*'in hareket etme eğilimine dair iki olasılık vardır. Makinenin düzensiz davranışının nedeni bilinir hâle gelirse, *glitch* ipucu verir ve hataya ait basit bir arıza (*bug*) raporu hâline gelir (ki bu noktada *glitch* çoğunlukla bir sıkıştırma artifaktidir). Bununla birlikte, *glitch*'in nedeni bilinmiyorsa göz ardı edilebilir ve unutulabilir ya da bir toplumsal ya da kültürel bağlam (tanımlamalar, tarihler, perspektifler) tarafından tanımlanan bir fenomen (veya bunun hafızası) ile ilgili bir yorumlama ya da yansıma hâline dönüşebilir. Kısacası, hata, üstesinden gelinmesi gereken bir fenomen iken, bir *glitch* teknolojik veya yorumlayıcı süreçlere dahil edilir.” (Menkman, 2011: 26-27)

Bu yönden bakıldığında hurafe, boş kanı, batıl inanç, komplo teorisi ve polemik çokluğuna dayalı kurgusal figürlerin bir *glitch* olarak neden düzensiz bir şekilde davrandığı tam olarak bilinmediği takdirde göz ardı edilmesi ve toplumsal ya da kültürel tanımlamalar, tarihler ve perspektiflerle yorumlanarak gerçekliğe kavuşturulması mümkün hâle gelmektedir. Burada arıza olarak karşımıza çıkan gürültü sayesinde kendini oluşturma taktiklerini kullananlardan bahsedilmektedir. Bugün tahakkümcü bilgi/iktidar bu taktiksel gürültü ile birlikte algoritmik yönetim zihniyetinin içine yerleştirilmektedir. Düşünme ve tahayyül edebilme gücü çeşitli yollarla

etkilenecek ve davranış yolları kontrol altına alınarak yönetilebilen yığınlar, tasarlanmış gelecek tahayyüllerinin gerçekleşmesine aracılık eden ucuz işgücüne dönüşmüş durumdadır. Bu yüzden gürültünün taktiksel kullanımını tekrar etmek, tekrar koşuluyla bu süreçlerin tam olarak nasıl gerçekleştiğini öğrenmek, tahakkümcü bilgi/iktidarın yeniden üretilme süreçlerini ters yüz etmeyi denemek ve parataktiksel kakofonik müdahalelerle tahayyül b(ağ)larını çoğaltarak bilgi/iktidar üretimini çeşitlendirmek siyasi ve ekonomik bir eylem yolu sayılabilir.

Nitekim saldırı niteliğindeki ses efektleriyle kalabalıkların moralini, manevi gücünü ve tutumunu zayıflatmak ve bu modların bulaşarak yayılmasını sağlamak sonik savaşın amaçlarından biridir. Yıllarca aynı siyasetçinin, teorisyenin, aktivist söylemin tekrarına maruz kalmak da bu ses efektlerinden sayılabilir. Kalabalıkların kolektif modlarını ve duygularını kontrol etmek ve yönetmek, bedenleri, zihinleri ve etkileşim b(ağ)larını kuşatarak içine alan (*immersive*) bir tehdit ve korku ambiyansı oluşturmak ve böylelikle kötü/kötümser/kötücül hisler, hareketler, davranışlar, tahayyüller, ortamlar ve söylemler üretmek için gürültü algoritmik yönetim zihniyeti içinde geçici manevralar yapmak ve sürekli yeniden mevzilenmek üzere araçsallaştırılan bir taktiktir. Goodman'ın (2012) bahsettiği afektif mobilizasyon, duyguların açığa çıkarılmasını sağlayan koşulları etkileme potansiyelini ve etkilenecek hakim olana uymayan bir şekilde düşünebilme ve eylemde bulunabilme potansiyelini tonlama ve ayarlama işlevi görmektedir. Sonik savaşta karşımıza çıkan bu taktiksel hamleler, düşman (sayılanın), muhaliflerin ya da alternatif eylemlerin bastırılmasını, engellenmesini ve geri çekilmesini sağlama amacı taşımaktadır. Korku ve tehdit unsurlarına dayalı hakim söylem aptallık yoluyla da olsa bir şekilde gerekçelendirerek, doğallaştırılarak ve normalleştirilerek hükmedene desteği bitkinleştirme, yıpratma, uyuşturulma, bastırma ve otomatlaşmaştırma yoluyla pekiştirmektedir. Bu süreç içinde provokasyonu, polemik, spekülasyonu, komplo teorilerini, sahte haberleri, dezenformasyonu ve çatışmayı arttırmak koşuluyla geleceğin nasıl tasarlanabileceğine dair olasılıklar ve başkalık oluşturacak yaratıcı potansiyeller denetim altında tutulmaktadır.

S/aklama: Gürültünün Taktiksel Denetimi ve Epistemik Asimetri

Günümüzde gürültüyle birlikte yaygın bir şekilde kullanılan denetim araçlarından biri de s/aklama (*obfuscation*) olarak da ifade edilebilecek bir örtbas etmedir. Finn Brunton ve Helen Nissbaum'un *Obfuscation: A User's Guide For Privacy and Protest* adlı kitaplarında vurguladığı üzere "s/aklama, gözetim ve veri toplama işlemlerine müdahale etmek için muğlak, kafa karıştırıcı ve yanıltıcı enformasyon ekleme işlemidir" (2015: 1). Peki gürültünün taktiksel bir denetim aracı olarak karşımıza çıktığı s/aklama operasyonu acaba nasıl yapılmaktadır? Etkileşim sürecinde gönderici ile alıcı arasında iletilen bir sinyal üzerinde modellenen gürültünün üretilmesiyle toplanan veri, bir şekilde okunamaz ve kafa karıştırıcı hâle getirilmektedir. Verinin kullanılmasını, istismar edilmesini ve sömürülmesini kolaylaştırmak ve dolayısıyla onu (diğerleri için) değersizleştirmek suretiyle yargıda bulunabilme, sorgulama ve karar verme süreçleri denetim altına alınabilir ve yönetilebilir. Bu yalnızca ifade özgürlüğü gibi temel haklarla ilgili bir sorun değil, aynı zamanda bilgi/iktidarın üretim hatlarına müdahale edilmesiyle oluşturulan bir güç dengesizliği ile ilgilidir.

Günümüzde dijital teknoloji kullanımıyla birlikte giderek yaygınlaşan s/aklama operasyonları işte bu güç dengesizliğini pekiştirerek aynı zamanda epistemik asimetriyi şiddetlendirmektedir. Epistemik asimetri, gücün b(ağ)ın belirli noktalarında yoğunlaşmasıyla bilginin/iktidarın oluşma sürecinde karar verme süreçlerinin ve odaklarının nasıl işlediğinin s/aklanmasıyla gerçekleşmektedir. Bazı aktör ve ağların bildiğini ve öngörebildiğini diğer aktör ve ağların bilmemesi ve öngörmemesi sayesinde kurulan b(ağ)lar, veri tabanı ile veri tabanının paylaşım yollarına erişimin kısıtlanması sonucunda tahakkümün yeniden üretimini sağlamaktadır. Bunun sonu-

cunda ise sıradan kullanıcılar, tüketiciler ya da vatandaşlar bazı kararların, sınıflandırmaların, nitelendirmelerin, tanımlamaların ve yargıların niçin ve nasıl yapıldığını sorgulayamaz hâle geldiği için kendini örgütlenme kabiliyeti budanmış, yanlış yönlendirmeye açık ve tabi bir konumda bulmaya maruz kalmaktadır. Bu noktada önemli olan, s/aklamaya dayalı b(ağ)ların nasıl kurulduğunu keşfetmektir. Nihayetinde s/aklamaya operasyonları zaman, itibar ya da para kazanmak, rekabet ederek kâr elde etmek, güvenilirlik, geçerlilik ve kesinlik algısına müdahale ederek karşı tarafı güçsüzleştirmek, manevra alanı kazanmak ve bilgi/ iktidara sahip olmak amacıyla yapılmaktadır.

Brunton ve Nissbaum'a göre ilginç olan, s/aklamının “bilhassa duruma bağlı olarak dezavantajlı ve asimetrik bilgi / iktidar ilişkilerinin yanlış tarafında olan ‘güçsüze’ uygun bir araç” olmasıdır (2015: 9). S/aklamaya, takip edilme ve gözetim bugün artık reddedilemediği için görünmez olamayanın benimsediği bir taktiktir. O hâlde günümüzde gürültü çıkartarak nasıl görünmez olmaya çalışıldığını keşfetmeye çalışmak aynı zamanda güç ilişkilerindeki dengesizliğin ve epistemik asimetrinin nasıl yeniden üretildiğini kavramaya çalışmakla doğrudan ilgilidir.

Sosyal medya yoluyla yapılan s/aklamaya operasyonlarında kamuflajın nasıl yapıldığına baktığımızda karşımıza sahte haberler, yankı odaları, filtre balonları ve suskunluk sarmanları çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı'nda askeri radar kontrolünü atlatmak için kullanılan “yanlış yankılar” (*false echoes*) bugün de kafa karıştırmak ve diğerinin algı şematizasyonunu istismar etmek için medya ve medya işlevi gören yetkililer, uzmanlar, bilir kişiler ve temsilciler tarafından kullanılmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalar, sosyal medya platformlarında benzer görüşte ve kanıda olanların izlendiğini ve bundan dolayı da sanki diğerlerini izliyormuş gibi bir gerçeklik yaratıp aslında yalnızca kendi dünyamıza hapsedildiğimiz gerçeğini s/akladığımızı açığa çıkarmıştır. Eli Pariser'in (2011) ifadesiyle filtre baloncukları (*filter bubbles*) ve bunun sonucu oluşan yankı odaları (*echo chambers*) “kamusal alanda müzakere ve diyalogun ‘çitlenmesi’ anlamına” gelmektedir (Binark, 2017: 21). Bu aynı zamanda gürültü ile müşterek olana el konularak yönlendirici denetim çalışmalarına uygun bir ortam yaratılmasıdır. Enformasyonu yayan kişi, kurum, cemaat ve topluluk gibi etkileşim kanallarında ya da b(ağ)larında belirli bir verinin tekrar frekansının -bazen çok yüksek oranda artırılmasıyla ve azaltılmasıyla ya da provokatif şoklarla tam tersi yöne kanalize edilmesiyle- oluşturduğu gürültü, örtbas etme işlevi gören bir aşırılık yaratmaktadır. Burada kritik olan ise gürültünün denetim için işlevsel bir araç olarak her seferinde nasıl kullanıldığını sorgulayarak ve açığa çıkararak tahakkümcü bilgi/iktidarın yeniden üretim sürecine müdahale etmekle ilgilidir.

Binark'ın “Algoritmaların Yarattığı Yankı Odalarında Siyasal Katılım Olanağı Ya Da Olanaksızlığı” makalesinde tartıştığı üzere 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde seçmenin karar verme süreci filtre balonu, yankı odaları, botlar, algoritmalar ve sahte haberler ile manipüle edilebilmiştir (2017: 21). Binark'a göre (2017) karar verme süreçlerine taktiksel müdahale içeren bu operasyonda veri pazarında satılan büyük veri setleri satın alınarak bu verilerden bireylerin bilişsel ve duygu durumlarına ilişkin çıkarımlarda bulunabilen bir algoritma geliştirilmiştir. Seçime yön veren Cambridge Analytica adlı şirket, Facebook ve Twitter verilerini topladıktan sonra bu verileri şirketin veri tabanında bulunan kişilik profilleriyle ilişkilendirmiştir. Böylelikle seçmenin oy verme eğilimini öngörebilen şirket, bir arıza ya da hata olarak ortaya çıkabilecek yüksek olasılıklı oy verme davranışının değiştirilmesi için Facebook ve Twitter kullanıcılarına sahte haberler yayarak, kendi benzerlerini takip etme eğilimindeki çoğunluk kullanıcının algısını ve davranışını değiştirmiştir. Dahası kullanıcılar sahte haberler ile daha çok ilgilendikçe şirketin geliştirdiği bireyselleştirilmiş kişilik ilişkilendirme algoritmasına daha fazla bağımlı hâle gelmiş ve etkilenmiştir.

Sistemlerin kaynaklarını istila ederek sistemi çalışamaz hâle getirmek için dağıtık yolla yapılan bir saldırı tipi olarak DDOS (*Distributed Denial of Service*) da s/aklamaya operasyonlarından

biridir. Çok sayıda aktörün bir trafik oluşturması, akışı aksatması ya da kesmesiyle zarar vermek ve saldırılan hedefi felç ederek onu güçsüzleştirmek amaçlanmaktadır.⁵ Burada ilginç olan husus ise Türkiye'nin 2016 yılında DDOS saldırılarının hedefi olmaktan çok saldırı kaynağı olan zirvedeki 5 ülke arasında olmasıdır. Çin'in yüzde 27'lik payla ilk sırada yer aldığı listenin ikinci sırasını yüzde 17,2 ile ABD almıştır ve Türkiye yüzde 10.24 pay ile 3. sırada yer almıştır. 2015'in ilk 3 çeyreğinde bu sıralamada yer almayan Türkiye, 2015'in son çeyreğinde yaklaşık yüzde 22'lik payla 2. sıraya kadar yükselmiştir. Bu dönemde Türkiye'de DDOS saldırılarıyla gerçekleşen bant yoğunluğu işgalleri de yaşaması bu yüzden dikkat çekicidir. Gürültüyü tahakküm kurmak üzere bir taktik olarak kullanmış duran Türkiye, bu dönemde bu sonik silahın şiddetine ve ihlaline maruz kalmıştır. 14 Aralık 2015 tarihinde başlayan saldırılarla “.tr” uzantılı sitelerin işlem yapabilme kapasiteleri işlevsizleştirilmeye çalışılmıştır (ODTÜ, 2015). Bu saldırıdan sonra Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) “.tr” üst düzey alan adı ve onun altında yer alan ikinci seviye alan adlarının yönetimi ve koordinasyonunu 1992'den beri yöneten Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin (ODTÜ) yetkisini devralmak üzere harekete geçmiştir. Bu yolla alan adı esaslı engelleme ve alan adı tahsisinde sansürleme yetkisine BTK aracılığıyla sahip olacak devletin merkezi bilgi/iktidarı güçlenmiş olacaktır. Yani iletişim sürecinde oluşturulan bu gürültü sayesinde devletin denetiminde olmayan bir düzenleyici kurumun yetkisi devralınmak istenmiştir. Böylelikle devletin sansür ya da erişim engeli gibi yaptırım gücü ve kapasitesi meşru yollarla pekiştirilmeye çalışılmıştır. Öte yandan bu saldırıyla ilgili dikkat çeken bir diğer husus, yalnızca mesai saatlerinde gerçekleşen saldırıların Türkiye'nin bankacılık ve finans, kamu kurumları, e-devlet sistemini teşkil eden kritik veri altyapılarının yıpratılmasına yönelik olmasıdır. Bankacılık ve finans kurumlarıyla beraber devletin faaliyet kapasitenin çökertilmesine yönelik bir tehdit de oluşturan bu saldırılar Türkiye içinden çok hissedilmez iken, yurtdışından “.tr” uzantılı internet sitelerine erişim sağlanamamış, e-posta gönderilememiştir.

“Bankalar 4 saat süre ile işlem yapamadı, e-ticaret durdu, gündelik hayatta pos cihazları çalışmadığı için mağduriyet yaşandı. İsim kayıt sunucularına yapılan saldırının etkileri azalırken bu sefer 24 Aralık tarihinde bankaların internet sitelerine, turkiye.gov.tr adresine yeni bir saldırı başlatıldı. Yine saldırıya hazırlıksız yakalanan banka sistemleri, 14 Aralık'ta olduğu gibi banka internet sistemlerinin yurtdışı erişimlerini kesmelerine rağmen sistemler uzun süre tekrar kullanılabilir duruma geçemedi. Türkiye'de günlük ortalama 1.5 Milyon TL'lik kredi kartı işlem hacmi olduğu düşünüldüğünde, sistemlerin çalışmadığı anlardaki kayıpların büyüklüğü daha net olarak karşımıza çıkmakta.” (Uzgun, 2016)

Bir iletişim kanalının gürültüyle doldurularak s/aklama operasyonuna yol açmasına sıklıkla rastlanan alanlardan bir diğeri ise sosyal medya platformlarındaki *hashtag* kullanımınıdır. B(ağ) sal bir karaktere sahip *hashtag* kullanımıyla birbirinden farklı kullanıcılar arasında etkileşim ve yakınlık ilişkileri kurulabilmekte, belirli konulardaki dağınık ileti selleri organize edilerek daha tutarlı ve denetimli iletişim kurulması kolaylaştırılmakta ve haber olma niteliği de taşıyan popüler konular listesi oluşturularak kamuoyu algısı yönlendirilebilmektedir. Hükümet için çalışan *troll* orduları oluşturularak organize eylemler hâline dönüşen bu s/aklama operasyonları doğrudan manipülasyon, hakaret, suçlama ve kutuplaşmayı tetiklemiştir. Böylelikle bu taktiksel operasyonlar kalabalıkların tüketim ve oy verme davranışlarını etkilemeyi amaçlamıştır. Bilhas-sa muhalif figürlerin gürültü sayesinde linç edilmesi, o figürün gönderilerini yanlış bilgilere dayanan içerikle ilişkilendirerek kişiyi ya da kurumu yıpratmayı, onu engelleyecek bir karşı-grup

⁵ Bu hususla ilgili daha ayrıntılı bir analiz için bkz. Akamai (2016) “state of the internet / security Q1 2016 report,” Cilt 3, No 1, Alınış Tarihi 12 Aralık 2017, <https://content.akamai.com/PG6575-q1-2016-soti-connectivity-report>

oluşturmayı ve hatta eylem yapma kapasitesini (örneğin muhalifi tutuklatarak, gözaltına alarak ya da kapatarak) yok etmeyi içermektedir. Zimmermann'ın (2016) Uluslararası Basın Kurumu için yaptığı içerik analizi, *troll* içeriğinin dört geniş kategoriye göre sınıflandırılabilirliğini ortaya koymuştur: aşağılayıcı hakaretler (% 9.6), korkutma hakaretleri (% 10.0), cinsel ilişkili hakaretler (% 8,0) ve şiddet tehditleri (% 72.4).

“Siyasi trollerin amacı Türkiye'nin kutuplaşan siyasal ve toplumsal alanına daha da keskinleştiren, siyasal hamaseti doruk noktasına çıkartan içerikler üretmek, kitlesel ajitasyon yapmaktır. Bu içerikler rasyonel akılla düşünmeye, olup bitenleri irdelemeye ve eleştirmeye izin vermemektedir. Devletlerin, hükümetlerin ve şirketlerin troll orduları üzerinden son kerdede yaptıkları şey, gerçekle bağı kopartılmış, bireyi çelişkiye düşüren, ard yöresi olmayan, katıksız ve yoğunlaştırılmış demagoji temelli, otoriter popülizmi destekleyen ve toplumsal galeyana besleyen içeriklerin üretilmesidir.” (Binark, 2017: 22)

Aşırı miktarda yanlış veri yükleme ile iletişim akışını kesintiye uğratmak, önemli dosyaları veri akışı içine gömmek ya da içeriğe erişimi engellemek gibi gürültüler de s/aklama yollarından biridir. Birçok kişi ya da kurumun bir grup kimliği altında eylemde bulunmasıyla sesini duyurması sayesinde oluşturulan kolektif kimliklerin gürültüsü aynı zamanda toplumsal dönüşüm ilişkileri yaratmak için sesini duyuramayanların benimsediği bir eylem yolu olarak da nitelendirilebilir. *Wikileaks* belgelerinde olduğu gibi bilgiye erişimin aşırılık yaratarak engellenmesi ya da *Tor* ağlarında olduğu gibi veri paylaşımı yapanın kimliğinin gizlenmesi, konuşma kayıtlarının gizlenmesi için kullanılan manipülatif ses kayıtları, *Über*'in rakip firmalarından biri olan *Gett*'e yanlış siparişler göndererek iş yapma potansiyeline zarar vermesi, üst üste açılan ve istenmeyen *pop-up* reklamlarla bir siteye erişimin güçleştirilmesi, klonlama hizmetleriyle kullanıcıların takibini sağlayacak gözetim sistemleri ya da blockchain gönderileri içine yerleştirilen mesajlar günümüzde kullanılan diğer s/aklama yöntemleri arasındadır.

Bilinmeyen Kodlar ve Karakutulaştırmalar

S/aklama operasyonlarının tam olarak nasıl gerçekleştirildiğine dair işlem ve süreçlerin okunamaması ise karşımıza bilgi/iktidarın demokratik katılım yoluyla üretimine dair bir erişim engeli çıkarmaktadır. Bir gürültü türü olarak da değerlendirilebilecek bu erişim engeli epistemik asimetriyi pekiştirmekte ve denetim altına alınarak tahakküm edilenler için bir bilme sorunu ortaya çıkarmaktadır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanımı yaygınlaştıkça ve teknolojik üretim karmaşılaştıkça, kullanıcılar giderek kodların (yani yasaların) belirlediği sınırlar ve haklar ölçüsünde kültürel, siyasi ve ekonomik üretim hatlarına dâhil edilmekte, denetim altına alınmakta ve etkileşim ilişkilerini nasıl kuracağı hususunda üstten belirlenen bir tabi konuma sahip olmaya zorlanmaktadır. Öte yandan şu da bir gerçek ki günümüz kapitalizminde teknolojik denetime bağlı bu tabi oluş hâli, bir denetimsizlik ve başıbozukluk illüzyonu da yaratmaktadır. Bunun en büyük nedeni denetimin doğrudan değil, dolaylı yollarla gerçekleşmesi; tek merkezli bir yönetim zihniyetinden çok merkezli heterarşik bir yönetim zihniyetine geçilmesi ve dolayısıyla kullanıcıların, tüketicilerin ya da vatandaşların, ne denirse densin, aslında gündelik hayatın her mekanına ve anına sızmış baskı ve tahakküm mekanizmalarının nasıl işlediğini tam olarak okuyamaması, duyumsayamaması ve hatta denetimi icra eden ücretsiz işgücü ya da aracı konumuna getirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Günümüzde sosyal medya platformlarına girilen her veri enformasyon üretimini ve mübadelesini sağlayan güncel bir sermayedir: veri-sermaye. Veri-sermaye, bastırılmış ve ifade edilemeyen duyguların ortaya çıkmasını sağlayan koşulların tasarlanmasıyla üretilmekte ve mübadele

edilmektedir. Etik kodların yok sayılmasına rağmen bugün için hâlâ ilginç olan, verinin meşru bir şekilde üretilmeye ve mübadele edilmeye çalışılmasıdır. Dijital kültürle yeniden üretilen şiddetin ve ihlalin veri-sermaye için nasıl araçsallaştırıldığı keşfedilebilir ve duyumsanabilir kılındığında ortaya çıkan en belirgin hususlardan biri, katılıma ve çeşitliliğe dayalı demokratik düzenden daha totaliter bir düzene meşru ve çoğunluğa dayalı temsili sistemler sayesinde geçilmesidir. Örneğin sosyal medya platformlarının kullanıcılarla nasıl ilişki kurduğuna baktığımızda bu tahakkümcü unsur açıkça karşımıza çıkmaktadır. Sevgi Kesim Güven ve Çağlayan Kovanlıkaya'nın Facebook üzerine yaptığı araştırmaya göre "katılımcıların %85,4'ü kullanıcı sözleşmesini ve %86,1'i de gizlilik sözleşmesini okumadığını belirtmiştir" (2008: 493). Okunamayacak nitelikteki kullanıcı sözleşmeleri ve gizlilik ayarlarının yaptırımcılığı ve hegemonyasını içselleştiren bir "şeytan medya" olduğunu tartışan Andrew Goffey ve Matthew Fuller'ın (2012) tartışması izlendiğinde algoritmik yönetim zihniyetinin bugün hâlâ protokoller yoluyla nasıl meşruluk kazandığı kavranabilmektedir.

Gündelik hayatın içindeki mikro altyapılar olarak veri toplayan, verinin mübadele edilmesini ve yönetilmesini sağlayan ve böylelikle de denetimi mümkün kılan bu arayüzler ve alt kademe mekanizmalar, etkileşim ilişkilerinin kurulmasına ve bozulmasına aracılık etmektedir. Bu arayüzler ve alt kademe mekanizmalar mikro anlarda ve alanlarda gelişen etkileşim ilişkileriyle ortaya çıkan unsurları kodlamakta (*encode*), filtrelemekte ve okunamayan unsurları bir sorun olmaktan çıkararak hakim olan bilgi/iktidara çevirmektedir. Böylelikle tahakküm edenin belirlediği sınırlar içinde niteleme, sınıflandırma, tanımlama ve dönüştürme (*transcode*) operasyonu gerçekleştirebilmekte, bilgi/iktidar denetimi yapılabilir. Okumadan imzalama alışkanlığı kazanan günümüz kullanıcılarının yok saydığı bu örtbas edilen mikro gürültü işlemleri, kullanıcıların siyasi, ekonomik ve toplumsal üretim hatlarına dâhil olmak için rıza vermek zorunda bırakıldığı epistemik şiddet eşikleridir. Bu eşiklerde bugün etkileşim ilişkilerinin nasıl gerçekleşeceği belirlendiği için şiddeti meşrulaştırılma işlemi rıza üretiminin gerçekleştiği bu arayüzlerde ve altyapılarda saklanmaktadır. Ancak bu noktada bize göre aslında gürültüyü oluşturan, bu vesileyle epistemik ihlalin nasıl gerçekleştiğinin kullanıcılar tarafından tam olarak bilinmemesidir. Bruno Latour'un (1999) "karakutulaştırma" (*black boxing*) olarak ifade ettiği bu husus, aslında ne bilimsel, ne toplumsal, ne de teknolojik açıdan tam olarak nasıl işlediğini bilmediğimiz ancak bildiğimizi varsayarak uyum gösterdiğimiz bir denetim yoludur. Karakutuların nasıl oluştuğunu ve örtük bir şekilde tahakküm ilişkilerinin sürdürülmesi için nasıl *b(ağ)lar* kurduğunu incelemek, bilgi/iktidarın demokratik katılım yoluyla yapılabilmesi için öncelenmektedir.⁶ Latour'a göre karakutulaştırma operasyonu "bilimsel ve teknik çalışmaların kendi başarısı tarafından görünmez kılınması" olarak da ifade edilmektedir (1999: 304). Bilim ve teknoloji ne kadar başarılı olursa, o kadar opak ve karanlık olur. Bir başka deyişle karakutulaştırma, sistemi analiz ederken sistemin içeriğini görmezden gelerek sisteme girenler ve çıkanların kurduğu ve bozduğu ilişkilerin analiz edilmesinden çok sistemi oluşturan aktörlerin ve ağların nasıl oluştuğunu ve dönüştüğünü incelemeyi önermektedir. Bu noktadan yola çıkarak diyebiliriz ki hata ve gürültü, Trevor Pinch ve Wieber Bijker (1987) gibi teknolojinin toplumsal inşasını (*social construction of technology*) inceleyenlere göre karakutuların açılarak incelenmesi için gereklidir. Nitekim ha-

⁶ Latour'un aktör-ağ kuramının eleştirisini içeren *b(ağ)lar* farklı unsurlar arasında kurulan ve bozulan her bir ilişkinin aynı zamanda çoklu ilişki devreleri içerdiğini ifade etmektedir. Bir başka deyişle *b(ağ)lar*, toplumsal değişimin ve karakutulaştırmanın nasıl gerçekleştiğini incelerken vurguyu aktörden, öznenen, ağdan ve failden kaydırarak dinamik etkileşim ilişkilerinin hangi koşullarla gerçekleştiğini ya da bu etkileşim ilişkilerinin nasıl hata verdiğini açığa çıkarmaya ve gürültünün fark yaratan, dönüştürücü ve kakofoni potansiyeline dikkat çekmektedir. Özneler-arasılık yerine öznelleşme süreçleri arasında kurulan üretim hatlarının nasıl oluştuğunu, güçlenip zayıfladığını ve devre dışı kaldığını sorgulayan *b(ağ)sal* kakofoniyi Karan Barad'ın *interaction*, yani etkileşim değil de *intraction* kavramından yola çıkarak ifade edecek olursak, bir ağı, söylemleri, bedenleri, şeyleri birbirine bağlayan ve birbirini oluşturarak mutasyon ya da yenilik sağlayan kamusal eylemlerden bahsetmekteyiz. Özneler ve nesnelere ise bu süreç içinde *b(ağ)lar*ın eyleme kudretinin bileşkesi olarak inşa edilmektedir.

talar, arızalar, sapmalar ve gürültüler bu tahakküm mekanizmalarının nasıl işlediğini açığa çıkarmakta ve kullanıcının (tüketicinin ya da vatandaşın) değişim talep etme gücünü bir direniş gücüne çeviren bir dönüştürücü (*transcoder*) olmaktadır.

“Yeni medya jargonunda, bir şeyi ‘dönüştürmek’ başka bir biçime çevirmektir. Kültürlerin bilgisayarlaşması, tüm kültür kategorileri ve kavramlarıyla bağlantılı olarak, benzer şekilde transkodlamayı yavaş yavaş başarmaktadır. Yani, kültürel kategoriler ve kavramlar, anlam ve/veya dil seviyesinde, bilgisayarın ontolojisine, epistemolojisine ve pragmatiklerinden türetilen yenilerle değiştirilir. Dolayısıyla yeni medya, bu daha genel kültürel yeniden kavram-sallaştırma sürecinin öncüsü olarak hareket etmektedir.” (Manovich, 2002: 64)

Manovich’in görüşleriyle de b(ağ) kurarak 2014 yılında anayasa değişimi tartışmaları sürerken kürasyonunu yürüttüğüm ve Mehmet Çeper ile Mehmet Ali Boran’ın video enstalasyon ağırlıklı çalışmalarından oluşan *Bilinmeyen Kod* sergisinde kodların aynı zamanda yasalar olduğunu, bugün yasaların nasıl yapıldığını tam olarak bilmediğimizi ve yasa yapma olanaklarına erişim imkanlarımızın da kısıtlı olduğunu tartışmıştık. Nitekim teknolojiyi kullanmamıza rağmen onu dönüştürecek kodları yazmayı bilmememiz, teknolojik gelişmenin demokratik bir şekilde gerçekleşmesine de bir engel teşkil etmektedir. Benzer durum anayasa için de geçerlidir. Vatandaşların yasa yapma süreçlerine katılımı kısıtlıdır. Bu anlamda dijital kültürün giderek hakim olduğu bir toplumsal değişim süreci içinde bir okuma-yazma sorunuyla karşı karşıya olduğumuzu fark etmemiz gerekir. Okuduğu ve yazdığı içeriği anlamadan basmakalıp etkileşim ilişkiler kurmak suretiyle birbiriyle ve çevresiyle b(ağ)larını giderek yitirenlerin yalnızlaşması sonucunda, anlamsızlık ve anlam arayışı döngüsüne takılarak denetim altına girmek de kolaylaşmaktadır. Bu durumda herhangi bir şeyle ya da biriyle güçlü b(ağ) kurma ihtiyacı giderek artmaktadır. Denetim altına giren, denetimin sürdürülmesini ve otoritenin gücünü pekiştirmeyi sağlayacak şekilde gündelik hayatını perform eder hâle gelmektedir. Üstelik bu bireylerden, kurumlardan, topluluklardan ve b(ağ)lardan maksimum performans beklenmektedir. Artık her bireyin ve her şeyin bir veri-sermaye olarak değerlendirildiği ve harcama, birikim ve mübadele ilişkisine sokulduğu algoritma temelli başka bir yönetim zihniyetine geçilmiştir ancak bu yönetim zihniyeti Türkiye’de yeterince okunamamaktadır.

Sistemik Aptallık ve Bitkinlik Tasarımı

Peki algoritma temelli bu yönetim zihniyetinde gürültü yoluyla bedenlerin, zihinlerin ve kalabalıkların fiziksel, afektif ve libidinal dinamikleri nasıl tasarlanmakta, değişmekte ve yönetilmektedir? Gürültü, psikolojik ve fizyolojik bir toplumsal denetim, bilinçlendirme ve şuursuzlaştırma aracı olarak nasıl kullanılmaktadır? Günümüz dünyasında hükmünü çoktan yitirmiş ve miyadı dolmuş olan anlam, üst üste yağın mesajlar, haberler ve tartışmaların enformasyon bombardımanı altında artık iyice bulanıklaşmış durumdadır. Anlamaların içi boşaltılarak kaygan ve akışkan yüzeylerde kavranması güç hâle gelmesi ya da kavramaya olanak vermemesi ise irrasyonel ve tuhaf denilebilecek siyasi, ekonomik ve toplumsal etkileşim ilişkilerine yol açmaktadır. Bir başka deyişle, bugün gürültü üzerine inşa edilen ne idüğü belirsiz, tuhaf ve insanın kavrama yetisini aşan bir yönetim zihniyeti mevcuttur. Bernard Stiegler’in (2015) “işlevsel aptallık” ya da “sistemik aptallık” olarak nitelendirdiği bu olağanüstü hâl, yalnızca Türkiye’de değil, gezegen ve hatta uzay ölçeğinde deneyimlenmektedir. Olağanüstü hâllerin normalleştiği dünyalarda yaşadığımız anlaşılması güç ve tuhaf sorunlara yol açan b(ağ)ların nasıl kurulduğu ve bozulduğu, dinamik niteliğinden ve çoklu devrelere sahip olmasından dolayı tam olarak anlaşılabilir değildir. S/aklanıp duran operasyonların sömürünün güncel hâllerini ve tahakkümü nasıl yeniden

ürettiği ayrıntılı süreçleriyle birlikte tam olarak açığa çıkarılmamaktadır.

Gürültü olarak da nitelendirilebilecek bu arıza hâli üstelik yalnızca etik değil, aynı zamanda epistemolojik bir sorundur. Avital Ronnel'in aptallık kavrayışından yola çıkarak ifade edecek olursak, günümüzde her yere sızmış olan aptallık, bugün tahakküm eden bir bilgi/iktidar sorunu yaratmakta; "bilgiyi yormakta ve tarihi aşındırmaktadır" (2002: 8). Yani aptallık, gürültü ile ilişkisi bağlamında burada, kavrama kabiliyetindeki bir eksiklik, aksaklık ya da gerilik olarak karşımıza çıkmamaktadır. Dahası aptallık merkezîyetçi bir aklı önceleyen bir bilgi/iktidar arayışı ya da üstünlük elde etme çabası ile kurgulanan bir aşağılama aracı da değildir. Günümüzde aptallık, titizlikle tasarlanan ve kontrollü bir şekilde kullanılan, kendi kendine ortaya çıkabilecek ve örgütlenebilecek başka bilgi/iktidar oluşum süreçlerine müdahale ederek onu denetim altına almayı mümkün kılan epistemolojik bir ihlal aracıdır. Aptallık bu hâliyle işlevsel ve sistematik bir şekilde kullanıma sürülen popüler bir tüketim metasıdır. Aptallığa farklı kanallardan tekrar tekrar maruz kalan, bu tekrar frekansından dolayı onu normalleştiren ve aptallığın bir toplumsal norm olarak nasıl üretildiğini öğrenen kullanıcılar aynı zamanda aptallığın üretimine ve mübadele edilmesine aracı da olabilirler. Aptallığa dayalı bu süreç, bireyler için zaman zaman bu tuhaf dünyanın saçmalığını kavramak açısından kolaylaştırıcı, rahatlatıcı ve kaygıdan uzaklaştırıcı olsa da yıldırıcı bir faaliyettir. Bugün yıpratma, bitkinleştirme ve yıldırarak tabi kılma işlevi gören aptallığın sistematik bir şekilde ve taktiksel gürültü müdahaleleriyle nasıl uygulandığını keşfetmek ve aptallığın hangi siyasi-ekonomik ve toplumsal denetim işlevleri gördüğünü sorgulamak aynı zamanda başka bir bilgi/iktidar üretimine olanak tanıma potansiyeli taşımaktadır.

Bugün işlemsel ve süreç içinde gelişen bir bitkinlik tasarımı (*obsolescence design*) ve aşırılıktan beslenen bir atık ekonomi-politiği aptallık ile birlikte işlemektedir. Gündelik yaşamın içinde giderek sıklık frekansı artan bir şekilde karşılaştığımız sorunları ve soruları çözmeye ve anlamlandırmaya çalışırken konudan konuya atlayan, Benjamin Bratton'un (2016) deyişiyle "yığın" (*stack*) oluşturan ve bir türlü bitmek bilmeyen pek çok şiddet verisiyle mücadele etmek durumunda bırakılmaktayız. Bunu temellük ederek farklılaştırabiliriz. Ancak bu sorun çözmeye yönelik işgücü, kendi kendimizle ve başkalarıyla ya da başka şeylerle kurduğumuz etkileşim süreçlerinde bitkinleştiren, yıldırıcı ve işlevsizleştiren bir gürültü de yarattığı için çok yavaştır. Bunalır, yıldırır. Oysa hıza karşı benimsenmek zorunda kalman ve durma (ya da ölüm) hissi veren bu yavaşlık, kakofoniye yol açmak için kaçınılmaz durmaktadır. Nitekim aptallık silsilesiyle sağlanan denetim, nörokültürün eşlik ettiği siyasi-ekonomik tahakkümün başat unsurlarından biridir.

Trafik, borç, güvensizlik ilişkileri, rekabet, çevre sorunları, ekonomik sorunlar, ilişkilerin yüzeyselliği ve siyasi-ekonomik oyunların gürültüsünün hakim olduğu bugün güncel algoritmik yönetim zihniyetinin hedeflerinden biri de nöronlar gibi durmaktadır. Farklı kaynak ve kanallar aracılığıyla tekrar tekrar şiddete maruz kalarak meşgul tutulan ve işgal edilen nöronlar işlevlerini yitirmekte ve komut alarak işleyen tabi konumlar yaratabilmektedir. Bu yolla aynı zamanda zihinlerin algılama ve eyleme kapasiteleri de etkilenmektedir. Öfke, sevgi, iğrenme, korku ve endişe gibi duygular sürekli ve farklı kanallardan manipüle edilerek tüketime ve siyasetin işlemesine aracılık eden yoğun, akışkan ve kara bir sermayeye dönüşmektedir. Gündelik hayatı sürdürülebilirlik çabasında olanlar için bu duygusal iniş çıkışlar bilgi/iktidarın yarattığı ve tabi olunan akışta bir kopuş yaratabileceği için risk olarak algılanmakta, risk oluşturan bu afektif (emeği ve insanı) harcama koşulu çoğu zaman yok sayılmakta, doğallaştırılmakta, normalleştirilmekte, gerekçelendirilmekte ve bastırılmaktadır. "Başka çare yok" çıkmazında kendi rızamızla her an yaptığımız tercihlerin, seçimlerin ve kararların rızaya dayalı bir zorlama sonucu olması ve eylemlerimizin karar alma yetimizi teslim alarak işgal eden bir yönetim zihniyetinin uzantısı olması günümüz toplumsal yaşamına hakim olan bir denetim unsurudur.

Sonuc

Günümüzde gürültü, bilgi/iktidarın tahakkümünü, denetimini ve risk alarak zarar etmesini önlemek için taktiksel olarak tasarlanan bir algoritmik yönetim zihniyeti aracıdır. Maksimum performans mantığına uygun olarak denetim haricindeki her bir unsur yok sayılmakta, atılmakta, asimile edilmekte ve yok edilmek istenmektedir. Başka bir şey düşünecek ve tahayyül edecek zaman ve hâl bırakılmaması sağlanarak mevcut düzenin mutlak olduğuna dair distopik ve ütöpik kurgular ve kurgusal figürler kolaylıkla çoğaltılabilir hâle gelmektedir. Bunun sonucunda ise mevcut düzenin aşırı uyaranlarına maruz kalarak atık hâle gelmemeye ve boşa harca(n)mamaya çalışılmaktadır. Bilgi/iktidarın gücüne sahip olmak için hem kontrol altına girmeye rıza gösterilmekte, hem de denetimi mümkün kılan araçlara dönüşülmektedir. Kuşatan, bıktıran, yıldırın, vazgeçiren ve tüketen bir şiddetin tekrarlarına maruz kalmak ve aptallığı benimsemek artık hegemonik bir gündelik yaşam koşulu hâline gelmiştir. Bu hegemonik yaşam koşulu aynı zamanda gürültüye dayalı emek süreçleriyle iç içe geçmiştir. Bu emek süreçleriyle artan şiddetin ve ihlalin kitlesel fabrikasyonu ise güvenlik söylemini güçlendirmekte, denetimin olağanüstü hâller ile sıkı yönetimine yol açmakta ve bir kapalı devre yaratmaktadır. Sonuç olarak günümüzde, bu süreçler içinde ortaya çıkan arıza, hata ve gürültü hem denetimin sıkışmasını sağlamaktadır, hem de risk içeren ve öngörülemeyen sorunlar yaratmaktadır. Bu yüzden denetim ideolojisinin tahakkümcü otoritesini sürdürmek için arıza, hata ve gürültülerin yarattığı riski en az seviyede tutmak ve yol açtığı sorunları bertaraf etmek bilgi/iktidar üretimi için kaçınılmaz durmaktadır. Hata ve arıza olarak gürültü, aynı zamanda (henüz) denetim altına alınmayan karar verme, yargıda bulunma, sorgulama ve tahayyül b(ağ)larının da kurulmasına/bozulmasına yol açmaktadır.

Sonuç olarak bu makale, günümüzde gürültünün veri ve algoritmalara dayalı günümüz siyasi-ekonomik düzeni içinde nasıl bir yönetim ve denetim aracı olarak kullanıldığını sorgulamak amacıyla yazılmış *parataktiksel* bir *kakofoni*dir. Bir epistemik sorgulama aracı olarak bu *parataktiksel kakofoni* sonik savaş, s/aklama operasyonları, karakutulaştırma, aptallık ve bitkinlik tasarımı yoluyla bilgi/iktidar tahakkümünün yeniden üretildiğini açığa çıkarmaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra bu taktiksel sonik savaş operasyonlarıyla kurulan ve epistemik asimetriyle güç kazanan b(ağ)ları da bozmaya çalışmıştır. Parçalı, dağınık ve hatta kopuşlarla tasarlanan bu *kakofoni*, parataktiksel bir müdahale olarak başka tahayyül olanaklarının yaratılmasına, sorgulama kapasitelerinin güçlendirilmesine, yargıda bulunma ve karar verme süreçlerinin katılıma açılarak demokratikleşmesine yönelik barışçıl bir eylemdir.

Kaynaklar

Binark, M. (2017). Algoritmaların Yarattığı Yankı Odalarında Siyasal Katılım Olanığı Ya Da Olanaksızlığı. *Varlık*. Sayı: 1317, 19-23.

Bratton, B. (2016). *The Stack: On Software and Sovereignty*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Çelebi, V. (2013). *Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi*. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 5, No: 1, 512 – 523.

Foucault, M. (2003). *İktidarın Gözü: Seçme Yazılar*, (Çev.) Ergüden, I., Ayrıntı, İstanbul.

Fuller, M. ve Goffey A. (2012). *Evil Media*, The MIT Press: Cambridge.

Goodman, S. (2012). *Sonic Warfare: Sound, Affect, and the Ecology of Fear*. Cambridge, MA: MIT Press.

Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. (1994). *Gürültü*. Ankara: Aydoğdu Ofset.

Güven, S. K. ve Kovanlıkaya, Ç. (2008). *Postmodern Rear Window: Facebook. İnternet*. http://cim.anadolu.edu.tr/pdf/2008/2008_481-496.pdf.

Latour, B. (1999). *Pandora's Hope: Essays on the Reality of Science Studies*. Cambridge, Mas-

sachusetts: Harvard University Press.

Lyotard, J. F. (1984). *Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. (Çev.) Bennington G. ve Massumi B. Minneapolis: University of Minnesota Press and Manchester: University of Manchester Press.

Manovich, L. (2002). *The Language of New Media*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Menkman, R. (2011) *The Glitch Moment(um)*. Amsterdam: Institute of Networked Cultures.

Nunes, M. (Ed) (2015). *Error: Glitch Noise and Jam in New Media Cultures*. New York: Bloomsbury.

Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What The Internet is Hiding From You*. New York: Penguin Press.

Pinch, T. & Wiebe E. B. (1987). The Social Construction of Facts and Artefacts: or How the Sociology of Science and the Sociology of Technology might Benefit Each Other. In Wiebe E. Bijker; Thomas Hughes & Trevor Pinch. *The Social Construction of Technological Systems: New Directions in the Sociology and History of Technology*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press. 21–22.

ODTÜ (2015). 14/12/2015 Tarihinde Başlayan DDoS Saldırısı Kamuoyu Duyurusu. <https://www.nic.tr/2015-12-DDoS-Saldirisi-Kamuoyu-Duyurusu-20151221.pdf>.

Ronell, A. (2002). *Stupidity*. Urbana: University of Illinois Press.

Saka, E. (2016). Siyasi Trollük Örneği Olarak Aktroller. *Birikim*. Sayı: 322, 17-21.

Stiegler, B. (2015). *States of Shock: Stupidity and Knowledge in the 21st Century*. Cambridge: Polity.

Terranova, T. (2004). *Network Culture: Politics for the Information Age*. Londra: Pluto Press.

Uzgun, D. (2016) Siber Saldırıları Ekonomiye Zarar Veriyor. <https://www.daghan.com/siber-saldirilar-ve-ekonomi.dgn> adresinden edinilmiştir.

Weaver, W. (1949) Some Recent Contributions to The Mathematical Theory of Communication. In *The Mathematical Theory of Communication*, (Ed.) Shannon, C.E., Weaver, W. University of Illinois: Champaign.

Yetişkin, E. (2008). *B(ağ)sal Düşünce: Toplum Biliminin Gündelik Pratikler Üzerinden Sorunlaşdırılması* (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul).

Zimmermann, Ç. (2016). Feature: Turkey Trolls' Use Of Insults Stifling Reporting, *Free Media*, <http://www.freemedia.at/feature-turkey-trolls-use-of-insults-stifling-reporting/> adresinden edinilmiştir.

